

ИЛИМ ХӘМ КӨРКЕМ ӘДЕБИЯТ ПИДАЙЫСЫ

Жәримбетова Т.Қ.

ӨзРИАҚҚБ Қарақалпақ гуманитар илимлер илим изертлеу институты, Нөкис қаласы

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20307365>

Лирикалық мәни менен бирге өткір сөзлі сатиралық қосықтарды жаратыу, оның үстине әдебий сыншылықты хәм дилмашлықты да шыңына жеткерген Бабаш Исмайлов усундай қәбилети менен қарақалпақ әдебиятын түрлі мазмунлы дәрәтпелер менен байытты.

Б.Исмайлов 1926-жылы Қарақалпақстан Республикасының Әмиўдәрәя районында туўылады. Орта мектепти питкерип, әйне 18 жасқа толғанда аўылда муғаллим болып ислейди. 1948-жылы Қарақалпақ мәмлекетлик педагогикалық институтының қарақалпақ тили хәм әдебияты бөлимин питкерип, сол жерде оқытушылығын табыслы даўам етеди. Оннан кейинги жылларда әдебият хәм илим тараўында жемисли мийнет етти. Шайыр хәм изертлеуши Б.Исмайловтың ири мийнетлериниң бири – 1965-жылы «Күнхожаның өмири хәм дәрәтиўшилиқ хызмети» деген темада кандидатлық диссертациясын жақлайды.

Шайыр өзиниң лирикалық қосықлары менен жәмәәтке жақсы танылды. Оның базы қосықларында терең философиялық ой жәмленген болып, жасау ушын қойылған анық мақсет, талпынысларды оқып қаласаң. Шайырдың «Жаса, халқым», «Шайырдың еки өмири», «Пенза тоғайлары», «Қарақалпақ қызына» қосықларында қарақалпақ халқының белгили сөз-ойшыллары, тәбият тилсими, журт абаданлығы, шаңарақ муқаддеслиги хәм қызларымыздың ийбелилиги сүүретленген. Оның «Муҳаббат туўралы» косығында муҳаббат пинхәми сезим туйғысы адамзат ушын жаратылған бийик инәм екенлигин, яғный сүйиу хәм сүйилиу сыяқлы бахытлы мәўритлер адам өмириндеги умытылмас демлер болатуғынын айтпақшы болады.

Мысалы:

Муҳаббат, сен – хасыл дүрсең қәдирли,

Жердиң жүзин көрер айнасаң сырлы.

Сырлы айналық та, дүрлик те сенде,

Теппе-тең муғдарда жәмленген бирге.

Сени мен хасыл дүр, сырлы айна дедим,

Бул гәптиң мәнисин айтып берейин!

Атадым мен сени баҳалы дүр деп,

Бирақ та мәртебең оннан да бәлент.

Саған сондай үлкен күш берген әлем,
Сен арқалы мыс та алтынға дөнген [1, 28].

Ол өзинің «Гей биреўди аш бүйирден...» [2.] атлы топلامында юмор-сатиралық қосықларға хәм фельетонлар жазыўға болған шебер уқыплығын көрсетеди. Әсиресе, «Баланс» қосығында берилген ўәделер ис жүзине асырылыўы ушын әмелият қадағалаў жүргизиўге уқыпсыз хызметкерлер көплигин айтады. Хызметкерлердиң тап усындай түри өзлерин пидайы жумыслар ислеп атырғандай етип көрсетип, этирпаныдағыларды кеңсепазлық пенен туншықтырады, мәжилиспазлық пенен хәр қыйлы қағазлар топлаўға ўақыт өткереди, сырттан олар хәмме нәрсени үйретиўге урынып атырғандай, ал, мәселени шешиўде белгиленген илажлардың орынлаўын шөлкемлестириўде хәм әмелиятта жәрдем көрсетиўде өзлерин бир шетке тутады. Шайыр жумыс бабында өзлеринше жаңа талап қойып атырған, лекин ис жүзине келгенде бос алақанды көрсететуғын исшилерди айтпақшы болады.

Оның «Бабаш Исмайлов. Шығармалары 1 томлығы» қосықлар топلامында лирикалық қосықлар менен қатар юмор-сатиралық дәретпелери де оқыўшылар кеўлинен орын алды. Мысалы, «Төгилген абырай», «Сыпайы бюрократ», «Пәмсизлик», «Сыпсың қалай таралады», «Ўәдепаз ериншектен де жаман», «Хүжданы жуқарып баратыр», «Жағымпаз дастурхан басында» қосықларында турмыста өзинің мәпи ушын барлық адамгершиликти умытып, басқа тайпадағы адамға айланатуғын жағдайларды ашшы тил менен жеткереди. «Фольлордан» (С.Михалковтан) деп аталған қосығында:

«Баслық керилип турып анекдот айтты,
Хызметкерлеринің күлкиден силеси қатты.
Тек бир киси турды қатнаспай шетте,
Күлимсиреген шырай да бермеди, хәтте.
Бир хызметкер барып сорады оннан:
– Сиз неге күлмедиңиз? Мен дым ҳайранман!
– Бул жерде күлгендей не болды өзи,
– Маған хеш унамады баслықтың сөзи!
– Хеш түсине алмадым, себеби неде?
– Себеби мен ислемеймен бул жерде [1, 203].

Бул жерде автор хызметкер адам өзине бойсынбаған халда жағымпазлық етиў, басшының кеўлин алыў, яғный оның айтқан гәплерин мақуллаў, айтылған буйрықларды екиленбей орынлаў сыяқлы хәрекетлерди көрсетеди. Және де, оның «Жаңа жыл хәзили» астында шыққан сатиралық қосықларында да белгили адамлардың да турмыста ўәдесинің созылып

кетиуі, алға илгерилеуі үшін хәрекет ислемей атырғаны хаққында да базы қатарларды оқып қаласаң. Қарақалпақ тилиниң имласын жетилистириуі мәселеси менен ең көп шуғылланған илимпаз, филология илимлериниң кандидаты К.Убайдуллаевқа арнап, «Имланы үйрене берсек пе?...» косығында:

«Жасы үлкен тойлар мүбәрек! (50 жасқа толыуы)

Бир сорау мүмкин десеңиз:

Имланы үйрене берсек-пе,

Тағы-да өзгертпесеңиз? [1,189]».

Драматург хәм режиссёр Т.Алланазаровқа:

«Төреш аға ең атақлы,

Ең турақлы соавтор,

Яки быйыл жазар-ма екен,

Ози пьеса арнап бир? [1,190]».

Автор Б.Исмайлов талантлы инсанларда да базада йош болмай қалатуғынын, оны тууры түсиниу кереклигин, лекин, уақыт өтип кетсе де, жаңа дөретпелер үстинде ислемей атырған жазыушыларды нәзерде тутады. Оның хәр бир сатиралық хәм тымсал қосықларында жәмийет тәрезисиниң теңликте болмай атырғаны, адамлар арасындағы жағымпазлық хәм кербазлық, менменлик, сондай-ақ, жұмыстағы қағазпазлық, саатлап болатуғын жыйналыслар х.т.б иллетлер хаққында юморлық қосықлары жүдә көплеп табылады. Оның қосықларындағы лиризм, яғнай, Ана-Уәтанға мухаббат, мақтаныш, айралық хәм сағыныш сезимлериндеги уйқаслықлар өзиниң жақын дослық мәуритлерин биргеликте өткерген «Қарақалпақстан халық шайыры» И.Юсуповтан илхәм алған болса керек, деп шамаласақ болады. Ал, тымсалындағы күтилмеген уақыялар, сюжеттиң өзгеше жуумағы, хайуанатлардың хәрекетлериниң адамларға тууры таңланыуы сыяқлы өзгешелик стили белгили тымсалшы Д.Айтмуратовтың, сондай-ақ, рус әдебиятындағы тымсалшылардың дөретпелерине жақынлығы сезиледи. Б.Исмайлов тәжирийбели дилмаш ретинде де танылды, ол талантлы шайырлардың көплеген шығармаларын қарақалпақ тилине аудармалады. Қосықларының ықшамлылығы, тымсал хәм юмор-сатирасының мәнили болыуы нәтийжесинде рус тилине аудармаланды. 1954-жылы «Расцветай моя республика», бир неше жыллардан соң «Вилы в бок», «Каждому по заслугам», 1972-жылы «Лирика и сатира», 1987-жылы «За и против» қосықлар топламы Аркадий Каныкин хәм Геннадий Ярославцевлер тәрепинен рус тилине аудармаланып, китап болып баспадан шықты.

Жуўмақлап айтқанымызда, Бабаш Исмайлов әдебий сыншы, изертлеўши, шайыр хәм дилмаш ретинде қарақалпақ әдебиятына үлкен үлес қосты, десек асыра айтқан болмаймыз.

ӘДЕБИЯТЛАР:

1. Исмайлов Б. Бабаш Исмайлов. Шығармалары 1 томлығы. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1981.
2. Исмайлов Б. Гей биреўди аш бүйирден... – Нөкис: Қарақалпақ мәмлекетлик баспасы, 1959.